

szágok közül csak ott alacsony a fiatalok munkanélküliség rátája, ahol a munkanélküliség általános szintje is kedvező. A számok által jelzett tendencia általános érvényű jelenségekből következik: a gazdasági fejlődés élőmunka megtakarító jellegéből – ami miatt a munkaerőpiacra jelentkező új igény kisebb mint az onnan kilépők száma –, az oktatási kibocsátás és a munkaerőpiaci igény közötti részleges disszonanciából. Az ifjúsági munkanélküliség kérdése ugyanakkor – a tartós munkanélküliséghez hasonlóan – szinte mindenhol a kiemelten kezelt területek között van. A fiatalok álláshoz juttatása érdekében különböző speciális programok működnek a világ minden táján, s nincs ez másként nálunk sem. Ezek meglehetősen költségesek, ugyanakkor sikerük változó. Az azonban biztos, hogy a munkanélküli fiatalokat az átlagosnál testreszabottabb, egyéni igényeiket és ambícióikat a lehetőség szerint maximálisan figyelembe vevő programokkal lehet csak sikeresen integrálni a munka világába.

Fóti János

Néhány szempont az ifjúsági munkanélküliség kérdésének vizsgálatához

Az ifjúság munkanélküliségének vizsgálatához – a lakossági adatfelmérések mellett – értékes információkat szolgáltatnak a regisztrált munkanélküliekre vonatkozó adatközlések is, amelyeket az Országos Munkaügyi Központ jelentései tartalmaznak. A nyilvántartásba vett munkanélküliek köre nem teljesen felel meg a „munkanélküliség” nemzetközi ajánlások szerinti kritérium rendszerének, hiszen azoknak a személyeknek az állományát foglalja magába, akiket ténylegesen munkanélküli álláskeresőként regisztráltak. Ezen információk értékét az adja meg, hogy a nyilvántartásban szereplő rétegekről igen sokoldalú demográfiai, iskolázottsági és munkaerőpiaci jellemzők szerinti feldolgozásokat biztosítanak. Különösen hangsúlyozni kell azt a körülményt, hogy teljeskörű területi (megyéenkénti vagy akár még részletesebb) bontásban is lehetővé teszik a munkanélküliség mértékének feltárását. Tekintettel arra, hogy e tárgykörben a területi aspektus döntő jelentőségű, a regisztráción alapuló feldolgozások jól kiegészíthetők a lakossági adatfelvételekből származó ismereteket. 1990 óta ugyanis nem volt teljeskörű lakossági adatfelvétel; meg kellett tehát elégedni az 1992 óta meghatározott mintán folyamatosan végrehajtott munkaerő felmérések – minta nagyságából eredően – területi vonatkozásban csak korlátozottan hasznosítható eredményeivel, illetve újabban az 1996. évi mikrocenzus nagyobb (2%-os) mintájával, amely mélyebb területi vizsgálatokra ad lehetőséget, de bizonyos korlátokat nem léphet át.

Az ifjúsági munkanélküliség kialakulása

Az Országos Munkaügyi Központ (OMK) negyedévenként, majd később havonta kiadott jelentései (3.) lényegében attól kezdve kísérik figyelemmel a munkanélküliek állományának alakulását, amikor – az 1980-as évek utolsó harmadában – lényegében sor kerülhetett a „teljes foglalkoztatás” fikciójának feladására (1.). Meg kell jegyezni,

hogy még 1989-ben is csak viszonylag kevés, 24 ezer munkanélkülit regisztráltak, amiből következik, hogy az értékelhető ifjúsági munkanélküliség eleinte szintén jelentéktelen mértékű lehetett.

Az 1990. évi népszámlálás volt az első olyan lakossági kikérdezésen alapuló teljeskörű adatfelvétel, amely ráirányította a figyelmet a fiatalabb korcsoportok, illetve a pályakezdők körében jelentkező magas munkanélküliségi arányokra, e rétegek felülreprezentáltságára a munkanélküliek csoportjában. A census az „állást keresők” mellett alkalmazta az „első ízben elhelyezkedni kívánók” fogalmát, ami megközelítően lefedte a „pályakezdők” definícióját. Az első ízben elhelyezkedni kívánók feltűnően nagy száma mellett ekkor a 25 éven aluli állást keresők is a munkanélküli lakosság tekintélyes részét alkották (lásd bővebben: 4.)

A regisztrált munkanélküli fiatalok és pályakezdők

A regisztrált munkanélküliek állománya az 1990-es évek elején igen gyors ütemben, nagyságrendileg gyarapodott. E folyamat a fiatalabb korcsoportoknál, valamint a pályakezdőknél különösen erőteljes formában érvényesült. A jelzett időszakot tehát a munkanélküliséget tekintve általában, az ifjúsági munkanélküliséget vizsgálva pedig kiemelkedően kritikusnak lehetett tekinteni. Az akkori folyamatot korábban már behatóan vizsgáltuk (5.) ezért arra részleteiben itt nem térünk ki, hanem inkább az újabb, kevésbé „robbanásszerű”, de sok szempontból hosszabb távon meghatározó tendenciák értékelésére indokolt súlyt helyezni.

A regisztrált munkanélküliek számának növekedése ugyanis 1993 elején megállt, sőt a továbbiakban számszerű csökkenésének, majd – kisebb-nagyobb ingadozással – bizonyos stabilizálódásának lehettünk tanui.

Miként hatottak az újabb tendenciák az ifjúsági munkanélküliségre? Remélt ad-e ezen a különösen „neuralgikus” területen is a javulásra, vagy csupán illúziókat táplálhatunk? E jogos kérdésekre kell megkísérelnünk a válaszadást.

A regisztrált munkanélküliek száma Magyarországon három év alatt 663 ezerrel 496 ezerre, vagyis kereken egynegyedével csökkent. E folyamat azonban önmagában is vitatható, minthogy a regisztrációból sokan azért estek ki, mert a munkanélküli járadékra való jogosultságukat kimerítették, és ezért a továbbiakban nem tartották a kapcsolatot a hivatalos munkaközvetítő szervekkel.

Az alábbi adatok bizonyítják, hogy a fiatalok aránya a regisztráltak körén belül nem csökkent, hanem némileg növekedett. E tendencia mindkét nemre vonatkozóan érvényesült, miközben a fiataloknál is tapasztalni lehetett a magyar munkanélküliség azon sajátosságát, hogy a munkát keresők nagyobb része (57%) a férfiak köréből kerül ki. A 26 éven aluliak 1992 decemberében a regisztrált munkanélkülieknek 25,8 százalékát, 1995 decemberében 26,6 százalékát tették ki. A leginkább a fiatalok „középső” csoportjának a 17-20 éveseknek az aránya nőtt meg, vagyis azoké, akik koruknál fogva a szakmunkásképzés vagy érettségi után kívántak elhelyezkedni. (Itt demográfiai tényezők is szerepet játszottak mert e korcsoportba tartoztak részben az ún. „Ratkó unokák” viszonylag nagylétszámú évjáratai.)

Regisztrált ifjúsági munkanélküliek korcsoportok szerint (1992, 1995. év vége)

Korcsoport	Szám		Összes regisztrált (%)		Fiatalkorú (%)	
	1992	1995	1992	1995	1992	1995
17 éven aluli	17051	10971	2,6	2,2	10,0	8,3
17-20 éves	62553	55234	9,4	11,1	36,5	41,8
21-25 éves	91724	65845	13,8	13,3	53,5	49,9
Összesen	171328	132050	25,8	26,6	100,0	100,0

A számszerű csökkenés tehát relatív értelemben nem jelenti a fiatalok helyzetének javulását, sőt azt is figyelembe kell venni, hogy a munkát kereső fiatalok közül azok, akiknek nem járt a pályakezdők munkanélküli segélye, általában nem is szerepeltek a regisztráltak körében.

A kérdés helyes értelmezése céljából meg kell itt jegyeznünk, hogy a regisztrált fiataloknak eleve csak kisebb része, 1995 végén például 55 ezer fő (41,7%) minősült pályakezdőnek, vagyis a fiatal korcsoportokba tartozó állást keresők zöme a munkanélkülivé válás előtt már rövidebb-hosszabb ideig dolgozott. (Az Országos Munkaügyi Központ 1995-ben érvényes meghatározása szerint regisztrált munkanélküli pályakezdőnek azokat a munkanélkülieket lehetett tekinteni, akik az iskolarendszerben vagy iskolarendszeren kívüli képzésben másfél évnél nem régebben fejezték be tanulmányaikat, az adott időpontban nem volt munkájuk és a munkaközvetítő irodában regisztráltatták magukat.)

A fentebb ismertetett helyzetet módosította a 68/1996. (V.15.) Korm. rendelet „A pályakezdő munkanélküliek elhelyezkedésének elősegítése” tárgyában, amelynek értelmében a pályakezdő fiatalok támogatását a közvetlen segélyezés helyett az őket alkalmazó munkáltatónak nyújtott kedvezményekkel kell elősegíteni. E rendelet következményeként tehát megszűnt a pályakezdők munkanélküli segélye, ami nyilvánvalóan a regisztrációt is befolyásolta. Feltehető, hogy – egyéb tényezők mellett – ez is szerepet játszott a regisztrált munkanélküliek számának további csökkenésében. Az elmúlt év mindenestre átmeneti időszaknak tekinthető, amelynek eredményeit az összehasonlítás során fenntartással kell kezelni.

Biztos bázisnak ezért – a regisztrált munkanélküliség vizsgálatánál – az 1995 évvégi állapot tekinthető. Az újabb változások hatása természetesen nem hanyagolható el, és azok elemzésére a későbbiekben indokolt visszatérni. Nem vitás azonban, hogy az ifjúságot továbbra is a munkanélküliség által különösen veszélyeztetett réteggént kell kezelni. Az ifjúsági munkanélküliség főbb jellemzői érdemben nem módosultak. Ez vonatkozik a területi struktúrára is, amelynek alapvető sajátosságait az 1996. évi mikrocenzus eredményei is tükrözik. (6.)

A területi korlátok miatt a továbbiakban a területi munkanélküliség problematikájának taglalására szorítkozunk.

Az ifjúsági munkanélküliség területi alakulása

Az ifjúsági munkanélküliség területi vonatkozásban nagyjából követi az általános munkanélküliség regionális jellemzőit. A regisztrált munkanélküliek körén belül a fiatalok aránya a fővárosban 1995. decemberében megfelelt az országos arálynak, és

a megyék többségében is csak viszonylag kis mértékben – 2-3 százalékponttal – tért el az országos szinttől. Más szavakkal ez annyit jelent, hogy az ifjúsági munkanélküliség nagyjából igazodott a kialakult munkanélküliségi rátákhoz. A hagyományosan magas munkanélküliségű megyékben tehát az ifjúságot is az átlagot meghaladó munkanélküliség sújtja, míg az ilyen tekintetben kedvezőbb helyzetben lévő területeken a fiatalok veszélyeztettsége szintén mérsékeltebbnek tekinthető.

E szabályszerűség alól azonban vannak egyes kivételek. Az egyik oldalon Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét kell említeni, amelyik – mint a következő táblázat adatai is igazolják – az ország munkanélküliség által leginkább érintett megyéje kiemelkedően magas munkanélküliségi rátával (18,8%). A magas ráta mellett itt a fiatal munkanélküliek hányada szintén kiugró értéket mutat: az ország megyéi közül egyedül haladja meg a 30%-os határt. Az ifjúság szempontjából tehát külön fel kell hívni a figyelmet Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kritikus helyzetére. (A probléma lényegén nem változtat, hogy abban a megye sajátos demográfiai viszonyai és szerepet játszhatnak.)

A regisztrált munkanélküliek százalékos megoszlása korcsoportok szerint és a munkanélküliségi ráta területenként (1995. december)

Főváros, megye	17 év alatt %	17-20 éves %	21-25 éves %	25 éves és fiatalabb %	26 éves és idősebb %	Össze- sen %	Munka- nélküli- ségi ráta %
Budapest	1,1	14,3	11,1	26,5	73,5	100,0	5,7
Baranya	2,2	10,8	14,8	27,8	72,2	100,0	11,6
Bács-Kiskun	2,2	10,1	11,8	24,1	75,9	100,0	10,1
Békés	2,2	11,1	13,4	26,7	73,3	100,0	12,9
Borsod-Abaúj-Z.	2,2	9,6	14,4	26,2	73,8	100,0	16,6
Csongrád	2,2	12,2	12,8	27,2	72,8	100,0	9,0
Fejér	2,8	10,3	12,4	25,5	74,5	100,0	10,2
Győr-Moson-Sopron	2,5	11,9	11,4	25,8	74,2	100,0	6,5
Hajdú-Bihar	2,1	10,2	13,5	25,8	74,2	100,0	13,7
Heves	2,0	10,9	13,6	26,5	73,5	100,0	12,4
Jász-Nagykun-Szolnok	2,2	9,6	13,8	25,6	74,4	100,0	14,5
Komárom-Esztergom	2,0	10,6	13,5	26,1	73,9	100,0	10,7
Nógrád	1,5	9,1	13,1	23,7	76,3	100,0	15,4
Pest	2,4	12,0	12,5	26,9	73,1	100,0	7,4
Somogy	2,4	12,7	14,1	29,2	70,8	100,0	11,9
Szabolcs-Szatmár-B.	3,1	10,8	16,4	30,3	69,7	100,0	18,8
Tolna	2,4	10,4	13,0	25,8	74,2	100,0	11,7
Vas	2,0	9,9	10,9	22,8	77,2	100,0	7,1
Veszprém	2,8	11,9	12,6	27,3	72,7	100,0	10,0
Zala	2,6	12,6	12,4	27,6	72,4	100,0	9,4
Összesen	2,2	11,1	13,3	26,6	73,4	100,0	10,4
Összesen (1000 fő)	11,0	55,2	65,8	132,0	363,9	495,9	.

A másik végletet Vas megye jelenti, amelynek munkanélküliségi rátája (7,1%) országosan a legkedvezőbbek közé tartozik, és a munkanélküli fiatalok aránya viszonylag szintén alacsony (23% alatt marad). A gazdaságilag fejlődő és alacsony átlagos munkanélküliségi rátát felmutató megyékben mindenesetre az ifjúság esélyei már a közeli jövőben és perspektívikusan is lényegesen jobbak mint a kedvezőtlen adottságú, leszakadás veszélyével küzködő térségekben. A jobb esélyt nyújtó területek között említhetjük mindenesetre – Vas megyén kívül Győr-Moson-Sopron megyét, valamint magát a fővárost és környékét is.

Nemzetközi összehasonlító vizsgálatoknál is figyelmet érdemel az a rendkívül jelentős szóródás, amely e kis területű ország egyes körzetei között a munkanélküliség, és azon belül főleg az ifjúsági munkanélküliségi arány tekintetében észlelhető. Az ifjúsági munkanélküliség a hátrányos helyzetű vidékeken ugyanis háromszor, három és félszer akkora lehet, mint a kedvező adottságú térségekben.

A megyei adatok természetesen nem érzékeltethetik egyes különösen súlyos helyzetben lévő kis térségek problémáit, amelyekről azonban nem szabad megfeledkeznünk. Elég itt példaként Ózd térségére, Nógrád megye bányavidékeire, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyes távoli, elönytelen földrajzi fekvésű körzeteire utalnunk. Az ilyen „válságövezetekben” a munkanélküliségi ráta a megfelelő megyei szintet messze meghaladhatja, a munka nélkül maradt fiatalok és főleg a pályakezdők többségének munkába állítása helyben gyakorlatilag megoldhatatlan feladatot jelenthet.

Irodalom

- [1] TIMÁR JÁNOS: *Munkanélküliség-foglalkoztatáspolitikai-gazdaságpolitika*. A jövő munka-helyeiért. Munkatudományi tanulmányok. Bp. 1994. 28-37. p.
- [2] TIMÁR JÁNOS: *Az ifjúság foglalkoztatásának néhány általános és specifikus problémája*. Munkaügyi Szemle 1989. Melléklet I-II.
- [3] Országos Munkaügyi Központ jelentései. 1989-1995.
- [4] FÓTI JÁNOS-ILLÉS SÁNDOR: *A munkanélküliség demográfiai vonatkozásai*. Népeség-tudományi Kutató Intézet 43.sz. jelentése Bp. 1992. 89 p.
- [5] FÓTI JÁNOS-ILLÉS SÁNDOR: *A nagy létszámú generáció pályakezdésének problémái*. in.: Demográfia 1992. 3-4.sz. 419-437 p
- [6] *Mikrocenzus 1996*. A népesség és a lakások jellemzői. KSH Bp. 1996.

Lakatos Miklós

Foglalkoztatottság az ifjúság körében 1980-1996

Az előadás a KSH által 1980-ban és 1990-ben készített népszámlálás, illetve az 1996. évi mikrocenzus adatait hasonlítja össze.

A rendszerváltás óta az országban olyan társadalmi és gazdasági folyamatok mentek végbe, amelyek több vonatkozásban lényeges hatást gyakoroltak a népesség és ezen belül az ifjúság gazdasági aktivitásának alakulására.